

Veteranen: Veteranen en veteranenbeleid in Nederland

Redactie:

M. van der Giessen
P.H. Kamphuis
E.R. Muller
U. Rosenthal
G. Valk
H.J.G.M. Vermetten

Inhoud

Inleiding	15
1 Militaire inzet en beleidsontwikkeling in vogelvlucht: 1940-2016	19
<i>M. Elands, J.T.W.H. van Woensel & G. Valk</i>	
1.1 Nederland als oorlogvoerende natie	20
1.2 Veteranen van de Tweede Wereldoorlog	21
1.3 Veteranen van de Indonesische dekolonisatieoorlog	23
1.4 Opvang en ondersteuning van veteranen	25
1.5 Veteranen van de eerste vredesoperaties, 1945-1990	26
1.6 Naar een volwaardig veteranenbeleid	28
1.7 Nieuwe buitenlandse missies	31
1.8 Nieuwe veteranen, nieuwe behoeftes	34
1.9 De krijgsmacht na 11 september 2001	36
1.10 Maatschappelijk erkenning voor de jonge veteraan	39
1.11 Zwaartepunt Afrika	40
1.12 Veteranenwet	41
1.13 Nabeschouwing	42
Portret: Ted Meines	49
2 Nederlandse militaire inzet en de ontwikkeling van oorlogvoering: 1989-heden	53
<i>A. ten Cate</i>	
2.1 Inleiding	53
2.2 An agenda for peace	54
2.3 Digitalisering en robotisering	60
2.4 Stabilisatieoperaties en counter-insurgency	63
2.5 De 'terugkeer' van oorlog	67
2.6 Postmoderne en supranationale oorlogvoering	71
Portret: Manja Blok	78

DEEL I: EFFECTEN VAN INZETERVERING	81
3 Inzetervaringen, hun gevolgen en de daaruit voortvloeiende behoeften van veteranen	83
<i>J. Ducl</i>	
3.1 Inleiding	83
3.1.1 ‘... een kostbare herinnering’	83
3.1.2 Doel, vraagstelling en methode	84
3.1.3 Opbouw	84
3.2 Inzetervaringen	85
3.2.1 Een diversiteit aan ervaringen	85
3.2.2 Ervaringen tijdens de missie	86
3.2.3 Reflectie: inzetervaringen	101
3.3 Gevolgen van de inzetervaringen	103
3.3.1 Inleiding	103
3.3.2 Terugkijken op de uitzending	103
3.3.3 Invloed op het verdere leven in het algemeen	104
3.3.4 Integreren in familie en samenleving	105
3.3.5 Persoonlijke groei	107
3.3.6 Problemen na de uitzending	109
3.3.7 Reflectie: gevolgen van de inzetervaringen	110
3.4 Behoeften als gevolg van de inzetervaringen	112
3.4.1 Inleiding	112
3.4.2 De behoeften aan herdenken, herinneren, verwerken en bijdragen	112
3.4.3 De behoefte aan erkenning en waardering	114
3.4.4 De behoefte om zich te verenigen en elkaar te ontmoeten	116
3.4.5 De behoefte aan zorg, ondersteuning en dienstverlening	117
3.4.6 Reflectie: behoeften	119
3.5 Afsluiting	120
3.5.1 Ervaringen, gevolgen en behoeften	120
3.5.2 Tot slot	121
Portret: Wim van Eekelen en Relus ter Beek	132
4 Blootstelling aan oorlog en uitzending: De militaire context in Nederland	135
<i>J. Ambaum & H.G.J.M. Vermetten</i>	
4.1 Trauma en verwerking	135
4.2 Historisch overzicht van mentale beproevingen van militairen onder gevechtssomstandigheden	135
4.3 Terugblik op de Tweede Wereldoorlog	137

4.4	Slachtoffers en militaire psychiatrie na de Tweede Wereldoorlog	138
4.4.1	<i>Slachtoffers</i>	138
4.4.2	<i>Militaire psychiatrie</i>	138
4.5	De Nederlandse situatie van eind jaren zeventig tot heden	140
4.6	Militairen en uitzending anno 2019	141
4.6.1	<i>Wie is de Nederlandse militair?</i>	141
4.7	Doe wat je gezegd wordt	142
4.8	De uitzending	144
4.8.1	<i>Counter-insurgency en het 3D-optreden</i>	146
4.8.2	<i>Ambivalente gevoelens en groepsbinding</i>	148
4.8.3	<i>Junior leadership</i>	149
4.8.4	<i>Moreel</i>	149
4.9	Uitzending en potentieel traumatiserende gebeurtenissen	150
4.10	De gevolgen van confrontaties met schokkende gebeurtenissen	151
4.11	Stigma en taboe	153
4.12	Zorg zo dichtbij als nodig en zo veraf als mogelijk	154
4.13	Signalen en symptomen van aanhoudende stress	154
4.13.1	<i>Wat zijn de klachten die bij militairen worden gesignaleerd?</i>	155
4.13.2	<i>Is dit een zorgelijk beeld?</i>	155
4.14	Beschouwing	156
	Portret: Edwin de Wolf	161
5	Voorkomen is beter dan genezen: Moral injury vanuit macro- en micro-perspectief	165
	<i>D.E.M. Verweij & T. Molendijk</i>	
5.1	Inleiding	165
5.2	Het ontstaan van het begrip ‘moral injury’	166
5.3	Moraal en ‘moral injury’	169
5.4	Een dubbel moreel conflict	171
5.5	De traditie van de rechtvaardige oorlog en het belang van de ‘juiste intentie’	174
5.6	Preventie van ‘moral injury’ op micro- en macroniveau	177
5.7	Conclusie	179
	Portret: Joop Hueting	184

6 De gezondheidsimpact van militair- en politiewerk: De aard van risicovolle werksituaties van militairen en politiemensen	187
<i>N. Rietveld</i>	
6.1 Inleiding	187
6.1.1 <i>Werken in een geweldsspectrum</i>	188
6.1.2 <i>Gezondheidseisen voor militairen en politiemensen</i>	188
6.1.3 <i>Gezondheidsrisico's door de aard van het militaire en politiewerk</i>	190
6.1.4 <i>Onveilige situaties door geestelijke verwonding</i>	191
6.1.5 <i>Analyse van de empirische literatuur</i>	194
6.2 Risicovolle werksituaties	195
6.2.1 <i>Risicovolle werksituaties van militairen</i>	195
6.2.2 <i>Risicovolle werksituaties van politiemensen</i>	198
6.3 Omstandigheden rondom het militaire en politiewerk	200
6.3.1 <i>Omstandigheden rondom het werk van militairen</i>	200
6.3.2 <i>Omstandigheden rondom het werk van politiemensen</i>	206
6.4 Conclusie en discussie	211
6.4.1 <i>Risicovolle werksituaties en omstandigheden</i>	211
6.4.2 <i>Erkenning en waardering van binnenuit</i>	215
Portret: Piet de Jong	229
DEEL II: BELEID EN ORGANISATIE	233
7 Institutionele context erkenning, waardering en zorg voor veteranen: Veteranenwet, Veteranenbesluit, veteranenbeleid en veteranenorganisaties	235
<i>E.R. Muller</i>	
7.1 Inleiding	235
7.2 Veteranenwet en Veteranenbesluit	236
7.2.1 <i>Veteranenwet</i>	237
7.2.2 <i>Veteranenbesluit</i>	240
7.3 Veteranenbeleid	244
7.3.1 <i>Veteranennota</i>	244
7.3.2 <i>Evaluatie veteranenbeleid</i>	245
7.4 Veteranenorganisaties	246
7.5 Afsluiting	250
Portret: Angeliën Eijssink	252

8	Toezicht op en controle van beleid	255
	<i>A.G. van Ede</i>	
8.1	Inleiding	255
8.2	Wat is toezicht en controle?	256
8.2.1	<i>De eerste laag bij de uitvoerder: de kracht van klachtenmanagement en openheid</i>	257
8.2.2	<i>De tweede laag: intern toezicht en controle vanuit de moederorganisatie</i>	258
8.2.3	<i>De derde laag: extern toezicht en controle</i>	259
8.3	Een aantal actoren nader belicht	261
8.3.1	<i>Belangenbehartigers</i>	261
8.3.2	<i>De Inspecteur der Veteranen</i>	262
8.3.3	<i>De Veteranenombudsman</i>	263
8.3.4	<i>De Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek</i>	264
8.3.5	<i>Het parlement</i>	266
8.3.6	<i>Het ministerie van Defensie</i>	267
8.4	Werkwijze in de praktijk	268
8.5	Aandachtspunten en ontwikkelmogelijkheden	269
8.5.1	<i>De relatie tussen doelen, kaders en toezicht</i>	269
8.5.2	<i>De relatieve beslotenheid van het veteranenveld</i>	271
8.5.3	<i>Transparantie over klachten</i>	271
8.5.4	<i>Governance</i>	272
8.5.5	<i>Rolneming van de veteraan zelf</i>	272
	Portret: Marie-Louise Tiesinga-Autsema	274
9	Veteranenorganisaties en belangenbehartiging	277
	<i>H.J. Scheffer & R.P.F. Bijkerk</i>	
9.1	Veteranenorganisaties door de tijd heen	277
9.2	Veteranenverbanden nader bezien	280
9.3	Een panorama van veteranenorganisaties	282
9.4	Belangenbehartiging: de lange weg naar een veteranenbeleid	284
9.5	Het Veteranen Platform nader bezien	290
9.6	De militaire vakorganisaties	293
9.7	Actieve belangenbehartiging voor veteranen	293
9.8	Tot slot	298
	Portret: Durk van der Mei	300

10	Financiering van de erkenning, waardering en zorg voor veteranen	303
	<i>M. van der Giessen</i>	
10.1	Inleiding	303
10.2	Financiering door Defensie van het veteranenbeleid	303
10.2.1	<i>Situatieschets</i>	303
10.2.2	<i>Erkenning, waardering en zorg in een dynamische omgeving</i>	304
10.2.3	<i>Presentatie van de financiering door Defensie</i>	305
10.3	Financiering van de materiële zorg	307
10.3.1	<i>Militair invaliditeitspensioen en compensatievergoedingen</i>	307
10.3.2	<i>Financiering van geneeskundige verstrekkingen en voorzieningen</i>	308
10.3.3	<i>Kosten van de verschillende vormen van materiële zorg</i>	309
10.4	Financiering van de immateriële zorg	310
10.4.1	<i>Immateriële zorg in historisch perspectief</i>	310
10.4.2	<i>Huidige immateriële nazorg en zorg voor veteranen</i>	311
10.4.3	<i>Door Defensie gefinancierde immateriële zorg aan veteranen</i>	311
10.5	Erkenning en waardering door Defensie-eenheden	314
10.6	Externe partijen met een subsidierelatie met Defensie	315
10.6.1	<i>Stichting het Veteraneninstituut</i>	316
10.6.2	<i>Stichting Nederlandse Veteranendag</i>	317
10.6.3	<i>Vereniging Veteranen Platform</i>	317
10.6.4	<i>Stichting de Basis</i>	318
10.6.5	<i>Veteranenombudsman</i>	318
10.6.6	<i>Overige subsidies</i>	319
10.7	Financiering van erkenning, waardering en zorg uit particuliere middelen	319
10.7.1	<i>Historisch perspectief</i>	320
10.7.2	<i>vfonds</i>	322
10.7.3	<i>Steunfondsen voor (oud-)Defensiemedewerkers</i>	325
10.7.4	<i>Erkenning en waardering op gemeentelijk en regionaal niveau uit publieke middelen</i>	328
10.8	Tot slot	328
	Portret: Uitvoerder van beleid – Het Veteraneninstituut	330

DEEL III: ZORG EN ONDERSTEUNING	335
II Immateriële zorg en ondersteuning	337
<i>M.E. Meijer & B.J. Berendsen</i>	
II.1 Inleiding	337
II.2 Context van immateriële zorg voor veteranen	339
II.3 Historisch perspectief van de immateriële zorg voor veteranen	340
II.4 Aanzet tot landelijk samenwerken aan zorg voor veteranen	342
II.5 De oprichting van het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen in 2007	343
II.6 Het Landelijk Zorgsysteem anno nu	343
II.7 Doelstelling, missie en visie van het LZV	344
II.8 Het klimaat van veteranzorg is gericht op duurzame gezondheid en herstel	347
II.9 Immateriële zorg voor de veteraan in werkelijke dienst	349
II.10 Het belang van de civiel – militaire samenwerking, nu en in de toekomst	352
II.11 Specifieke context factoren die een rol kunnen spelen bij het aangaan van een behandelrelatie met een veteraan	353
II.12 Preventie, ondersteuning en aanmelding voor zorg bij het Veteranenloket	356
II.13 Ketenzorg voor veteranen: het zorgtraject van aanmelding tot uitstroom	357
Portret: Bol Kerrebijn	370
12 De veteraan in de context van de naoorlogse psychotraumatologie in Nederland	373
<i>H.G.J.M. Vermetten & R.J. Kleber</i>	
12.1 Veteranen zijn een bijzondere groep in Nederland	373
12.2 De Tweede Wereldoorlog en haar nasleep	374
12.3 Verschillende groepen van oorlogsgetroffenen	376
12.4 De weerslag van rampen en calamiteiten	378
12.5 Opvang van slachtoffers van geweld in de samenleving	379
12.6 Nederlandse deelname aan vredesmissies en andere uitzendingen	381
12.7 Recente ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek naar de impact van psychotrauma	383
12.7.1 Ontwikkelingen in onderzoek en behandeling	383
12.7.2 Karakteristieken van ontwikkeling van zorg en onderzoek naar psychotrauma	384

INHOUD

12.7.3	<i>Een snel veranderende infrastructuur</i>	385
12.7.4	<i>Trends in ontwikkeling van psychotraumatologie</i>	386
12.8	Beschouwing	387
Portret: Uitvoerder van beleid – Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen		398
13	Kwaliteit van de zorg vanuit het perspectief van de veteraan	401
<i>B. van Wijngaarden & D.M.G. Meije</i>		
13.1	Inleiding	401
13.1.1	<i>Het belang van het cliëntperspectief</i>	402
13.1.2	<i>Een CQ Index voor de veteranenzorg</i>	403
13.1.3	<i>De ontwikkeling van de CQ Index Veteranenzorg</i>	405
13.2	De metingen met de CQ Index Veteranenzorg	405
13.2.1	<i>Ervaringen bij de dataverzameling</i>	406
13.3	Uitkomsten	408
13.3.1	<i>Hoe ziet de doelgroep er uit?</i>	409
13.3.2	<i>Hoe toegankelijk is het LZV?</i>	410
13.3.3	<i>Hoe goed functioneert de LZV-keten?</i>	410
13.3.4	<i>De relatie tussen behandelaar en veteraan, en tussen behandelaar en naasten</i>	413
13.3.5	<i>Wat is de kwaliteit van de behandeling in de ogen van de veteraan?</i>	415
13.3.6	<i>In hoeverre wijken veteranen in het LZV af van andere cliënten in de ggz?</i>	419
13.4	Implicaties voor beleid	420
Portret: Uitvoerder van beleid – Defensie		425
DEEL IV: VETERANEN EN SAMENLEVING		429
14	Aandacht en waardering voor veteranen in het publieke domein	431
<i>M. Elands & Ch. Klep</i>		
14.1	Inleiding	431
14.2	Herdenkingen	432
14.3	Veteranendagen	433
14.4	Onderwijs en cultuur	436
14.5	Media-aandacht	439
14.6	Beeldvorming in de media	440
14.7	Parlementaire aandacht	444
14.8	Slotbeschouwing	447
Portret: Rob van der Pol		451

15	Publieke opinies over veteranen: Een kritische lezing	455
	<i>J.S. van der Meulen</i>	
15.1	Inleiding	455
15.2	Beeldvorming	457
	15.2.1 <i>Harde kenmerken</i>	459
	15.2.2 <i>Klassieke begrippen</i>	463
15.3	Erkenning	467
	15.3.1 <i>Waardering</i>	468
	15.3.2 <i>Eerbetoon</i>	472
15.4	Missies	477
	15.4.1 <i>Oude oorlogen</i>	478
	15.4.2 <i>Nieuwe oorlogen</i>	483
15.5	Slotopmerkingen	491
	Portret: Uitvoerder van beleid – Stichting Nederlandse Veteranendag	497
16	Tie a yellow ribbon: Over het ontstaan en de ontwikkeling van veteranencultuur	501
	<i>R. Moelker & R.P.F. Bijkerk</i>	
16.1	Inleiding: cultuur als constructie	501
16.2	De contouren van een jonge veteranencultuur	504
16.3	Veteranenculturen vergeleken	509
16.4	De institutionalisering van veteranencultuur	513
16.5	Tie a yellow ribbon	520
	Portret: Leen Schreuders	525
17	Het thuisfront van veteranen	529
	<i>M.D. Andres & R. Moelker</i>	
17.1	Introductie	529
17.2	Het combineren van het militaire werk met het privéleven	530
17.3	De uitzendcyclus	531
17.4	Afwezigheid/aanwezigheid	532
17.5	Communicatie	533
17.6	Relatiekwaliteit	536
17.7	Kinderen	538
17.8	Posttraumatische stressklachten	540
17.9	Omgaan met de uitdagingen	541
17.10	Afsluitend	543
	Portret: Bastiaan Everink	553

INHOUD

18 Veteranen en veteranenbeleid in perspectief	557
<i>E.R. Muller</i>	
18.1 Aandacht veteranen blijft	557
18.2 Zorg veteranen breed	558
18.3 Organisatie veteranenbeleid eenvoudiger	559
18.4 Transparantie en openheid noodzakelijk	560
18.5 Wetenschap en kennis permanent aandacht	561
Portret: Hans Brugman	562
Nawoord	565
<i>C.J.M. de Veer</i>	
Portret: Rudi Hemmes	569
Auteurslijst	573
Serie handboeken veiligheid	577

I Militaire inzet en beleidsontwikkeling in vogelvlucht: 1940-2016

M. Elands, J.T.W.H. van Woensel & G. Valk

Tot diep in de twintigste eeuw was de veteraan in Nederland zeldzaam. Terwijl in de ons omringende landen na de Eerste Wereldoorlog miljoenen militairen als veteraan van de slagvelden terugkeerden, kende ons land in het interbellum slechts enkele duizenden veteranen. Dit waren de gerepatrieerde oud-militairen van het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL) die rond 1900 in Nederlands-Indië, toen het Nederlandse koloniale gezag over de gehele Indonesische archipel werd uitgebreid, tegen de 'Inheemse vijand' hadden gevochten en van wie sommigen in het Koninklijk Militair Tehuis Bronbeek hun oude dag sleten.¹

Vanaf mei 1940 veranderde deze 'veteraanarme' situatie snel. Tussen 1940 en 1962 zette Nederland (tien miljoen inwoners) ruim een half miljoen militairen in tijdens vier oorlogen. Deze 'oudere veteranen' vochten als militair tijdens de Tweede Wereldoorlog (1940-1945), de Indonesische dekolonisatieoorlog (1945-1949), de Koreaoorlog (1950-1954) of het conflict rond Nieuw-Guinea (1950-1962). Bij deze groep oorlogsveteranen is het niet gebleven. Volgens de Nederlandse definitie zijn veteranen immers niet alleen (oud-)militairen die zijn ingezet onder oorlogsomstandigheden, maar ook de (oud-)militairen die zijn ingezet onder met oorlogsomstandigheden vergelijkbare omstandigheden, zoals deelname aan vredesmissies in internationaal verband.² Nederland heeft er de afgelopen decennia door de intensieve deelname aan vredesmissies een omvangrijke groep veteranen van ruim 80.000 mannen en vrouwen bij gekregen.³ In dit eerste hoofdstuk, dat dient als historische inleiding, worden de inzetervaringen van deze groepen veteranen in vogelvlucht beschreven. Tevens biedt dit hoofdstuk op hoofdlijnen inzicht in de ondersteuning, nazorg en waardering die de groepen veteranen ten deel zijn gevallen en in de ontwikkeling van het in 1990 geïnitieerde veteranenbeleid.

¹ Elands 2001 en Bevaart 2005.

² Artikel 1.C Veteranenwet.

³ *Veteranennota 2016-2017*, p. 6.

1.1 Nederland als oorlogvoerende natie

Nederland staat niet te boek als een militaristisch land. De hier ook gehoorde opvatting dat Nederland zodoende ook geen militaire traditie en cultuur kent, is echter discutabel.⁴ Beduidend meer dan de helft van het aantal jaren dat sinds het uitbreken van de Tachtigjarige Oorlog in 1568 is verstreken, was Nederland immers direct betrokken bij oorlogen of militaire conflicten. Nederlands grondgebied was in deze eeuwen driemaal door vijandelijke troepen bezet en Nederland veroverde en bezette zelf omvangrijke gebieden overzee. Nederland was een eeuw lang een heerser op de wereldzeeën en eeuwenlang een grote koloniale mogendheid. Militaire macht en het gebruik daarvan was het kleine land aan de Noordzee lange tijd bepaald niet vreemd, net zomin als het ondervinden van de militaire macht van andere Europese mogendheden.

Oorlog en geweld waren zeker in de eerste twee eeuwen van het bestaan van Nederland schering en inslag. Op de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), waarin Nederland het Spaanse (Habsburgse) gezag afwierp, volgden vrij snel zeeoorlogen tegen Engeland (1652-1654, 1665-1667 en 1672-1674) en een jarenlange strijd die de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden met tussenpozen uitvocht met het Frankrijk van Lodewijk XIV (1672-1713). De Republiek, die zijn status van grote Europese mogendheid na die strijd kwijtraakte, kwam de rest van de achttiende eeuw zonder al teveel wapengekletter door. Deze eeuw, met twee relatief korte oorlogen tegen Frankrijk (1740-1748) en Engeland (1780-1784), eindigde echter met een Franse inval (1795) die Nederland tot een Franse vazalstaat maakten en in 1810 zelfs tot deel van het Franse keizerrijk van Napoleon Bonaparte.

Hoewel de negentiende eeuw voor het Koninkrijk Nederland ogenschijnlijk vreedzaam verliep – de Tiendaagse Veldtocht tegen de Belgen in 1831 daargelaten – gold dit eigenlijk alleen voor het Europese theater. In de Indonesische archipel breidde Nederland in deze eeuw zijn macht en invloed namelijk gewapenderhand uit over een enorm gebied. De oorspronkelijke handelsposten en invloedssferen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie werden stapsgewijs omgemaal tot Nederlands-Indië. Hier vocht het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger onder meer op Java (Java-oorlog, 1825-1830) en Noord-Sumatra (Atjeh-oorlog, 1873-1914) langdurige en bloedige conflicten uit met aan Indonesische zijde honderdduizenden slachtoffers. Deze gewelddadige pacificatie van ‘Indië’ was aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog zo goed als voltooid.

4 Klinkert 2008 en Groen 2004, p. 62-70.

De koloniale oorlogen in de Indonesische archipel speelden zich ver buiten het gezichtsveld en de belevingswereld van de meeste Nederlanders af. Tezamen met de lange periode die Nederland in Europa buiten gevechtshandelingen bleef (1831-1940) vormt dit wellicht mede een verklaring voor het a-militaire Nederlandse zelfbeeld.⁵ Vooral de neutraliteit tijdens de Eerste Wereldoorlog was in dit opzicht van belang. Aangezien de oorlogvoerende landen de Nederlandse neutraliteit respecteerden, bleef de Nederlandse militaire inzet goeddeels beperkt tot het bewaken van de zuidgrens door het gemobiliseerde leger en kustbewaking door marineschepen. Net als in andere West-Europese landen zorgden de slachtingen aan het Westfront echter ook in Nederland voor een groeiende afkeer van oorlog. De moderne oorlog werd een synoniem voor waanzin en – zo viel te horen – Nederland was deze gelukkig bespaard gebleven. De ellende onder ruim een miljoen Belgische vluchtelingen die tijdelijk in Nederland werden opgevangen en onder tienduizenden in Nederland geïnterneerde Belgische militairen versterkten deze opinie.

Nederland deelde de afkeer van de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog met de ons omringende landen, maar niet de gruwelijke oorlogservaringen en de nasleep van de strijd. Onderdeel daarvan was het ontstaan van een omvangrijke herdenkings- en veteranencultuur in landen als het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en België. Van een krachtige herdenkings- of veteranencultuur was in Nederland geen sprake. De Nederlandse veteranenpopulatie beperkte zich in die periode immers tot enkele duizenden veteranen van het KNIL die in ‘de Oost’ tegen inheemse strijdgroepen hadden gevochten. Als gezegd, kwam hierin vanaf 1940 drastisch verandering.

1.2 Veteranen van de Tweede Wereldoorlog

De eerste Nederlandse veteranen van de Tweede Wereldoorlog waren de ruim 300.000 militairen die Nederland vanaf 10 mei 1940 tegen de binnenvallende Duitse strijdkrachten verdedigden. Zoals bekend, verliep hun strijd desastreus. Het algemene beeld van hun kortstondige oorlogservaringen was evenwel niet eenduidig. Enerzijds was een belangrijk deel van de 300.000 ingezette militairen niet of nauwelijks bij daadwerkelijke gevechten betrokken, anderzijds is op vele plaatsen in ons land zwaar gevochten, zoals bij de Grebbeberg, rond en in Rotterdam en bij Kornwerderzand. Niet voor niets sneuvelden 2.192 Nederlandse militairen en raakten er ongeveer 3.000 (zwaar)gewond.⁶ Van de in totaal 13.000 militairen die langdurig in krijgsgevangenschap naar Duitsland en Polen werden afgevoerd, zouden er nog eens vierhonderd de oorlog niet overleven.

⁵ Ibid.

⁶ Amersfoort & Kamphuis 2005.

Niet alle militairen legden zich overigens bij de snelle nederlaag neer. Ongeveer 15.000 van hen, evenals duizenden opvarenden van de marine en de 8.000 man sterke gemilitariseerde koopvaardij hebben gedurende een deel van of de gehele oorlog een bijdrage aan de geallieerde oorlogsinspanning geleverd.⁷ Hieruit mogen we de voorzichtige conclusie trekken dat de offers voor een kleine minderheid van deze groep veteranen langdurig en bijzonder zwaar, maar voor de overgrote meerderheid nauwelijks meer dan de kortstondige, zij het soms zeer heftige oorlogsinzet zijn geweest. De ervaringen en ontberingen die ook zij (als gewoon burger of verzetsman/vrouw) tijdens de bezettingsjaren hebben ondergaan, zal de herinnering aan de overwegend kortstondige militaire inzet bij velen bovendien naar de achtergrond hebben gedrongen.

Dit laatste gold zeker niet voor de Nederlandse en Nederlands-Indische veteranen die tijdens de Tweede Wereldoorlog tegen Japan hebben gevochten. Toen de Japanse strijdkrachten medio februari 1942 de aanval op Nederlands-Indië inzetten, vonden zij het met hulptroepen tot 120.000 man versterkte KNIL en ruim 10.000 militairen van de Koninklijke Marine tegenover zich. Hier van bezaten ruim 45.000 militairen de Nederlandse nationaliteit. In en rond Nederlands-Indië was de strijd na de voor de geallieerden dramatisch verlopen Slag in de Javazee snel beslecht. Het KNIL bleek niet opgewassen tegen de gevechtservaren Japanse troepen. De strijd was voor de meeste militairen ten einde op 9 maart 1942, de dag waarop het KNIL capituleerde.⁸ Ook op dit oorlogstoneel wisten enkele duizenden militairen krijgsgevangenschap te ontlopen door met succes uit te wijken. Uiteindelijk bleven ongeveer 5.000 militairen van de Koninklijke Marine en het KNIL op Nieuw-Guinea en vanuit Ceylon en Australië direct bij de strijd tegen Japan betrokken. De offers die deze groep veteranen heeft gebracht, waren erg groot. Niet alleen de daadwerkelijke oorlogsinzet, die ruim 2.500 militairen het leven kostte, maar vooral het jarenlange en erbarmelijke verblijf (dwangarbeid) in Japanse krijgsgevangenenkampen heeft diepe wonden geslagen. Van de 38.000 KNIL-militairen en de 4.000 militairen van de marine die jarenlang in krijgsgevangenschap verbleven en zware dwangarbeid moesten verrichten, hebben er maar liefst 8.200 de oorlog door uitputting, mishandeling of ziekte niet overleefd. Dat vele duizenden overlevenden uit deze kampen in lichamelijk en/of psychisch opzicht voor het leven getekend werden, behoeft geen verder betoog. Van alle veteranen uit de Tweede Wereldoorlog zijn er momenteel nog maar een paar duizend in leven.⁹

7 Bijkerk 2010, p. 16-47.

8 Nortier, Kuijt & Groen 1994.

9 *Veteranennota 2016-2017*, p. 6.

1.3 Veteranen van de Indonesische dekolonisatieoorlog

Het einde van de Tweede Wereldoorlog was het startpunt voor de grootschalige betrokkenheid bij een andersoortig gewapend conflict: de Indonesische dekolonisatieoorlog. Een deel van het in de Tweede Wereldoorlog in Azië ingezette militaire personeel kwam vrijwel naadloos terecht in een nieuw conflict waarbij andere regels golden en die – wat betreft rechtvaardiging en resultaat – een omstreden karakter zou krijgen. Door het uitbreken van de Indonesische revolutie, waarmee het einde van het Nederlandse gezag over de archipel werd ingeluid, moest een belangrijk deel van de uit de krijgsgevangenkampen teruggekeerde Nederlandse en Nederlands-Indische militairen opnieuw strijd leveren om het voortbestaan van ‘hun Indië’. Deze ruim twintigduizend KNIL-militairen vormden zodoende de voorhoede van de grotere groep Indië-veteranen uit de dekolonisatiejaren.

Het conflict met de Indonesische nationalisten volgde vrijwel direct op de Japanse capitulatie van 15 augustus 1945. Nadat de Indonesische nationalistische leiders Soekarno en Hatta twee dagen later de Indonesische onafhankelijkheid uitriepen, werd al snel duidelijk dat Nederland – mede door het uiterst gewelddadige karakter van de revolutie – tot militair ingrijpen bereid was. Om een geleidelijke dekolonisatie met een jarenlange overgangperiode onder Nederlandse leiding te kunnen afdwingen, zette de regering in de jaren 1946-1949 ruim 200.000 militairen in tegen de Indonesische nationalisten. Het merendeel van deze militairen, die gemiddeld bijna drie jaar in Nederlands-Indië werden ingezet, was uit Nederland afkomstig. De landmacht leverde ruim 125.000 militairen (onder wie ongeveer 25.000 oorlogsvrijwilligers en 95.000 dienstplichtigen), terwijl de marine 15.000 militairen (onder wie ruim 7.000 mariniers) inzette. Het KNIL completeerde de strijdkrachten met ruim 70.000 beroepsmilitairen en dienstplichtigen. Hiervan was ongeveer de helft van Indonesische afkomst.

In de jaren 1947-1949 kon Nederland al met al continu een strijdkracht van ruim 100.000 man op de been houden. Zelfs dit aanzienlijke militaire potentieel bleek echter niet afdoende om de Republiek Indonesië tot inschikkelijkheid te bewegen. De enorme uitgestrektheid van de Indonesische archipel en de zware klimatologische en geografische omstandigheden waren dan ook bepaald niet in Nederlands voordeel.¹⁰

10 Groen 1991.

Ondanks twee op het eerste oog succesvolle offensieven (politieele acties) en ondanks of juist dankzij een aanzienlijke uitbreiding van het door Nederlandse troepen bezette gebied werden de honderdduizenden Indonesische guerrillastrijders steeds actiever en succesvoller. Zij meden meestal de directe militaire confrontatie en wisten met kleinschalige acties (beschietingen, hinderlagen, vernielingen e.d.) de Nederlandse troepen steeds meer verliezen toe te brengen, zeker in het laatste oorlogsjaar 1949. Door de toenemende Amerikaanse en Britse politieke druk om met de Republiek Indonesië tot een vreedzame oplossing te komen en de uitzichtloze militaire situatie legde Nederland het hoofd medio 1949 in de schoot. Op 27 december 1949 droeg Nederland de soevereiniteit over vrijwel de gehele archipel over aan de Verenigde Staten van Indonesië. Een resultaat dat door het verlies van ruim 5.000 militairen en de langdurige inzet onder uiterst moeilijke omstandigheden voor de ingezette militairen ronduit teleurstellend werd geacht.

De nasleep van deze vergeefse strijd tegen de Republiek Indonesië brengt ons bij de Nieuw-Guineaveteranen. ‘Hun’ conflict was vooral een politiek conflict tussen Nederland en Indonesië met een militair staartje. Het westelijk deel van Nieuw-Guinea was het enige deel van de Indonesische archipel dat op 27 december 1949, toen Indonesië onafhankelijk werd, buiten de soevereiniteitsoverdracht was gehouden. De gecontinueerde Nederlandse koloniale aanwezigheid was de Indonesische regering van meet af aan een doorn in het oog. Tot 1958 bleef het conflict rond Nieuw-Guinea, behoudens enkele kleinschalige Indonesische infiltraties, hoofdzakelijk beperkt tot een politieke woordenstrijd. Van inzet onder oorlogsomstandigheden was in deze jaren in strikt militaire slechts sporadisch sprake. Nederland kon hierdoor de troepenmacht ter plaatse tot ongeveer 2.500 militairen beperken. Vanaf 1957 liepen de spanningen evenwel op. In de jaren 1958-1962 verhoogde Nederland het aantal militairen op Nieuw-Guinea (marine, landmacht en luchtmacht) daarom stapsgewijs tot 10.000. Dat was gezien de vanaf 1960 in aantal en omvang toenemende Indonesische infiltraties en gevechtscontacten geen overbodige maatregel. In deze jaren sneuvelden negen Nederlandse militairen en zes Papoea-militairen tijdens gevechten met Indonesische militairen.¹¹

Het werd de Nederlandse regering medio 1962 duidelijk dat Indonesië op het punt stond een grootscheepse invasie uit te voeren. De regering zag in dat van westerse bondgenoten geen militaire steun was te verwachten en dat langer vasthouden aan Nieuw-Guinea de internationale positie van Nederland en de relatie met de VS ernstig zouden schaden. Zij koos daarom alsnog voor een diplomatieke knieval. Met de VN als tussenschakel (vanaf 1 oktober 1962) kwam

11 Elands & Staarman 2003.

Nieuw-Guinea in mei 1963 alsnog in Indonesische handen. Deze vreedzame oplossing betekende dat slechts een zeer klein deel van de naar schatting 30.000 Nederlandse militairen (1950-1962) daadwerkelijk bij gevechten met Indonesische militairen betrokken is geraakt. Voor de meeste militairen beperkten de offers zich daarom tot een jaar actieve dienst onder psychisch en fysiek zware omstandigheden. Van de veteranen van de dekolonisatiestrijd (1945-1962) zijn er nogzo'n 25.000 in leven.

1.4 Opvang en ondersteuning van veteranen

Naar de maatstaven van onze tijd viel de militairen die destijds onder oorlogsomstandigheden waren ingezet na terugkeer weinig belangstelling, ondersteuning of nazorg ten deel. Buiten de reguliere voorzieningen, zoals medische zorg voor gewonden en financiële voorzieningen (pensioenen) voor nabestaanden van gesneuvelde militairen en oorlogsinvalide veteranen, en een particulier nazorginitiatief (Bond van Nederlandse Militaire Oorlogsslachtoffers) was er weinig nazorg van overheidswege en waren er buiten de eigen kleine kring nauwelijks uitingen van publieke waardering.¹² Vooral de Indië-veteranen zouden hierover in latere jaren verontwaardigd hun beklag doen. Dat was ook wel te begrijpen. Het merendeel van hen was als dienstplichtige en soms met grote tegenzin maar liefst twee tot vier jaar naar de tropen uitgezonden; ze hadden vaak indringende, ingrijpende of zelfs traumatiserende ervaringen opgedaan en hadden ten opzichte van leeftijdgenoten in Nederland qua opleiding en loopbaan een fikse maatschappelijke achterstand opgelopen. Sommige teruggekeerde Indiëgangers kwamen zelfs tot de ontdekking dat het meisje van hun dromen intussen voor iemand anders had gekozen.

Toch waren de terugkeer en de opvang van de terugkerende Indiëgangers niet zo slecht geregeld als veel veteranen later deden voorkomen.¹³ Inderdaad hadden sommige veteranen de ontluisterende ervaring dat ze 'met een sinaasappel en f 25' naar huis werden gestuurd, waarop dan ook nog de onkosten van kwijtgeraakte militaire kledingstukken in mindering werden gebracht. Daar stond echter tegenover dat de overheid al in 1947 een landelijk netwerk van demobilisatiecomités in het leven had geroepen, voorgezeten door ZKH prins Bernhard, met op het gebied van werk, herscholing en huisvesting tal van regelingen en voorzieningen waarvan tienduizenden veteranen in de jaren 1947-1951 ook gebruik hebben gemaakt. Hoewel de terugkeer en opvang in materieel, praktisch opzicht de

¹² Elands 2000, p. 219-230.

¹³ Elands 2004.

vergelijking met de opvang van bijvoorbeeld Britse en Amerikaanse veteranen na de Tweede Wereldoorlog prima kon doorstaan, ontbrak het bij de opvang van de Indiëgangers wel vaak aan oprechte belangstelling en empathie.¹⁴ Mede door het mentaal harde klimaat van de naoorlogse wederopbouwjaren was er weinig aandacht voor de behoefte aan psychosociale ondersteuning, ook omdat Indië-veteranen doorgaans niet lieten merken daaraan behoefte te hebben. Ook dat was in andere landen niet veel anders, alleen waren de Amerikaanse, Britse en Canadese veteranen in 1945 bij terugkeer in ieder geval wel als glorieuze overwinnaars welkom geheten. Dat was voor de Indiëgangers bepaald niet weggelegd!

1.5 Veteranen van de eerste vredesoperaties, 1945-1990

Terwijl de Indië-veteranen massaal terugkeerden, was Nederland bij een ander groot conflict betrokken geraakt, ditmaal als onderdeel van een omvangrijke internationale troepenmacht. In 1945 waren de Verenigde Naties (VN) opgericht. Een van de taken van de volkerenorganisatie werd het voorkomen of oplossen van gewapende conflicten, onder meer via het uitvoeren van vredesoperaties door vredesmachten van de VN. Hiervan kwam tijdens de Koude Oorlog (1945-1990) uiteindelijk maar weinig terecht. De tegenstelling tussen de twee supermachten, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, maakte vredeshandhaving of vredesafdwinging door de VN vaak onmogelijk. Een van de eerste uitzonderingen daarop betrof het militaire ingrijpen op het Koreaanse schiereiland in de jaren vijftig van de vorige eeuw.

Na de Tweede Wereldoorlog was Korea verdeeld in een communistisch Noord-Korea en een door Amerika gesteund Zuid-Korea. Op 25 juni 1950 viel Noord-Korea onverwachts Zuid-Korea binnen en veroverde een groot deel van dat land. Al snel nam de VN-veiligheidsraad een resolutie aan om Zuid-Korea militaire bijstand te bieden. Aan de door de Amerikanen geleide VN-troepenmacht ging Nederland deelnemen met een bataljon infanterie en een marineschip. Er hebben ruim 4.700 Nederlandse militairen in Korea gediend. Terwijl het Nederlandse marineschip in de Koreaanse wateren opereerde, raakte het Nederlandse infanteriebataljon (Nederlands Detachement Verenigde Naties) betrokken bij een intensieve grondoorlog die miljoenen burgers en militairen het leven kostte. Tijdens de vele gevechten tegen Noord-Koreanen en Chinezen waarbij het bataljon zich tot de wapenstilstand medio 1953 onderscheidde, sneuvelden 122 Nederlandse militairen en raakten er drie vermist. Het bataljon keerde eind 1954 in Nederland terug. Het laatste marineschip volgde enkele maanden later.¹⁵

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Klep & Van Gils 2005.

Nederland bleef in de jaren daarna op bescheiden schaal bijdragen aan vredesmissies. Pas in 1979 kwam het tot een grootschaliger bijdrage. Israël was in 1978 Zuid-Libanon binnengevallen om aanslagen van Palestijnse groeperingen te stoppen. Daarna werd de United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL) gevormd. Deze VN-vredesmacht moest de aftocht van Israëlsche troepen controleren, de rust en orde handhaven (waarnemingsposten en patrouilleren) en de Libanese regering helpen bij het herstel van haar gezag. Nederland ging met een infanteriebataljon (Dutchbat) aan UNIFIL bijdragen.¹⁶ In 1983 werd de bijdrage ingekrompen tot een compagnie. In totaal hebben ruim 9.000 Nederlandse blauwhelmen in Zuid-Libanon gediend. Zij merkten dat het nagenoeg onmogelijk was de vrede te handhaven. Hoewel het uiterst riskant is om alle Nederlandse ervaringen tijdens deze missie op een hoop te vegen, kun je stellen dat de blauwhelmen – behoudens de regelmatig voorkomende (gewelds)incidenten en intimidatie – over het algemeen zelden direct bij oorlogshandelingen betrokken raakten. Uitzondering hierop vormde de lichtung die in 1982 de Israëlsche invasie in Zuid-Libanon meemaakte. Deze gebeurtenis maakte duidelijk dat het verloop (risico's) en het resultaat van een vredesoperatie sterk afhankelijk is van de bereidheid van de conflictpartijen om aan het vredesproces mee te blijven werken. Het mandaat en de bewapening van vredesmachten lenen zich doorgaans niet voor situaties van ernstige geweldsescalatie. Na de Israëlsche inval spitste de rol van UNIFIL zich derhalve noodgedwongen toe op het verlenen van hulp aan de bevolking. Eind 1985 stopte Nederland zijn militaire bijdrage. Negen Nederlandse militairen kwamen tijdens de missie om het leven.

Naast de grootschaligere inzet in Korea en Zuid-Libanon heeft Nederland tijdens de Koude Oorlog aan een tiental kleinere vredesmissies deelgenomen: één in Europa (Griekenland), twee in Afrika (Congo en Namibië), zes in het Midden-Oosten en één in India/Pakistan.¹⁷ In de meeste gevallen betrof het een waarnemingsmissie, waarbij de vredesmilitairen fungeerden als de ogen en oren van de internationale gemeenschap. Bij dergelijke missies geldt wellicht nog sterker dan bij vredeshandhavende missies dat succes valt of staat bij de medewerking aan de uitvoering van het vredesproces door de partijen in het conflictgebied. Deze vredesoperaties kennen immers een beduidend minder sterk militair karakter en hebben vooral tot doel een reeds vastgesteld vredesproces te versterken door voortdurend de naleving van afspraken te controleren en hierover te rapporteren. De militaire waarnemers maken doorgaans geen deel uit van een militaire eenheid, maar van kleine, multinationalaal samengestelde teams, en opereren veelal ongewapend.

¹⁶ Schoenmaker & Roozenbeek 2004.

¹⁷ Klep & Van Gils 2005, p. 211-262.

Bij de kleinere vredesmissies was er tweemaal sprake van een relatief grote en langdurige Nederlandse bijdrage. Dit betrof de deelnames aan de United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO) en de Multinational Force and Observers (MFO) die respectievelijk in 1948 en 1982 zijn ingesteld om de naleving van bestandakkoorden tussen Israël en een of meer buurlanden te controleren.¹⁸ Nederland heeft sinds 1956 met ruim 600 militaire waarnemers aan UNTSO deelgenomen en in de periode 1982-1995 met ruim 2.600 militairen aan MFO langs de grens tussen Israël en Egypte. Alles bij elkaar heeft Nederland tijdens de Koude Oorlog aan twaalf vredesoperaties deelgenomen en hierbij in totaal ruim 15.000 militairen ingezet. Hierbij was sprake van sterk uiteenlopende ervaringen, zelfs binnen missies. Waar de ene peacekeeper of waarnemer getuige was en bijdroeg aan een succesvol vredesproces en beginnende wederopbouw, waren anderen machteloze getuige van het opnieuw losbarsten van de gewapende strijd en oorlogsellende.

1.6 Naar een volwaardig veteranenbeleid

Ondanks het al vanaf 1950 omvangrijke veteranenbestand duurde het tot halverwege de jaren tachtig voordat deze oudere veteranen maatschappelijk zichtbaar werden. Het waren vooral de zogeheten Indië-veteranen die dit proces halverwege de jaren tachtig in gang zetten. Steeds meer van hen uitten toen hun grote ongenoegen over het schrijnende gebrek aan aandacht en waardering voor hun inzet in voormalig Nederlands-Indië en de gebrachte offers in deze voor Nederland in 1949 zo traumatisch afgelopen strijd tegen de Republiek Indonesië. Ook waren de met enige regelmaat terugkerende negatieve berichtgeving in de media over in Nederlands-Indië gepleegde geweldsexcessen en oorlogsmisdaden en het gebrek aan belangstelling en zorg voor diegenen die nog met de gevolgen van hun militaire inzet worstelden hen decennialang een doorn in het oog.¹⁹

Het jarenlange gebrek aan begrip en aandacht voor deze offers en zelfs de miskennis en beschuldigingen in de media hebben de meeste van hen nog gelaten geaccepteerd. Met de begin jaren 1980 geleidelijk weer toenemende kritische publiciteit waren de grenzen aan hun incasseringsvermogen echter bereikt. De toenemende belangstelling voor en kritiek op het koloniale verleden betekende namelijk dat de veteranen vaker met hun militaire verleden werden geconfronteerd. Een actievere rol van de Indië-veteranen kon eigenlijk niet uitblijven. Dit temeer omdat een behoorlijk aantal van hen rond 1985 de pensioengerechtigde leeftijd had bereikt. Zij hadden nu meer tijd en behoefte om aan hun gevoelens

¹⁸ Ten Cate 2003.

¹⁹ Elands 2000.

van miskenning en verontwaardiging uiting te geven. Jarenlang verdrongen gevoelens kwamen nu sterker naar boven. Het werd duidelijk dat een deel van de veteranen symptomen van een posttraumatische stressstoornis (PTSS) vertoonde. Daarnaast zagen sommige Indië-veteranen met enige afgunst dat Defensie wel aandacht en zorg aan de (jongere) Libanon-veteranen met psychische problemen besteedde en dat groepen civiele oorlogsslachtoffers baat kregen bij de toenemende maatschappelijke aandacht voor de (verlate) gevolgen van geweldservaringen. Het gebrek aan nazorg voor de Indië-veteranen werd hierdoor des te schrijnender en zorgde ervoor dat steeds meer van hen dit probleem onder de aandacht van het brede publiek brachten.

Het jaar 1985 met onder meer de oprichting van de eerste echte belangenvereniging van Indië-veteranen (Vereniging Oud-Militairen Indiëgangers) was in dat opzicht een omslagjaar. Voor wie er de dagbladen en opiniebladen uit 1985 tot 1987 op naslaat, wordt duidelijk dat de Indië-veteranen meer positieve publiciteit wisten te ontlokken. Mede als gevolg van hun meer assertieve houding ontstond professionele en maatschappelijke aandacht voor de lichamelijke en psychische problemen van vele duizenden Indië-veteranen en drong bovendien bij de overheid het besef door dat zij ten opzichte van de Indië-veteranen ernstig was tekortgeschoten. Naast het uit de mediadiscussies ontstane beeld van de Indiëveteraan als dader ontstond geleidelijk een beeld van de Indiëveteraan als slachtoffer. De weinig benijdenswaardige positie van de toenmalige dienstplichtigen was hierbij van doorslaggevende betekenis. Dienstplichtigen werden bij uitstek geprojecteerd als slachtoffers van het toenmalig Indiëbeleid en het latere maatschappelijk onvermogen. Door deze meer begripvolle media-aandacht en de rol van verenigingen van Indië-veteranen vonden de Indië-veteranen na 1985 meer gehoor bij de politiek.

Uit het toenemende begrip onder journalisten en politici mogen we concluderen dat juist de voor de Indië-veteranen vaak pijnlijke maatschappelijke discussie over hun militaire optreden uiteindelijk ook een positief gevolg had. Door deze kritische publiciteit kwamen ook de uiterst moeilijke omstandigheden waaronder de militairen moesten dienen over het publieke voetlicht en drong het besef geleidelijk door dat honderdduizend dienstplichtigen eigenlijk met een onmogelijke taak waren opgezadeld. Ook de bewindslieden van Defensie kregen vanaf 1986 – mede als gevolg van het zich wijzigende beeld van de Indiëveteraan en de problemen onder Libanon-veteranen – meer oog voor de vergeten groep Indiëgangers en voor de verlate psychische gevolgen van de inzet in Indië. De overheid liet hiermee merken dat zij zich van de eigen en blijvende verantwoordelijk voor het welzijn van de Indië-veteranen bewust werd. De ontwikkelingen op veteranengebied volgden elkaar nu snel op. In 1988 werden twee nationale monumenten opgericht ter herdenking van de slachtoffers van de

Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië en ter nagedachtenis aan de Nederlandse militairen die in de periode 1945-1962 in Nederlands-Indië en op Nieuw-Guinea het leven lieten. De Indië-veteranen zagen de onthulling van dit laatste monument als een eerste blijk van erkenning. Gezien de grote aantallen bezoekers kreeg het monument al snel de status van een waar pelgrimsoord.²⁰

De onthulling van het Indië-monument was voor de veteranenorganisaties een belangrijke steun in de rug om hun verlangens aan de regering duidelijk te maken. Hun wensen richtten zich vooral op het verkrijgen van algemene erkenning, de erkenning van het verband tussen psychische en fysieke klachten, een aanvulling van pensioenen of andere uitkeringen en een betere nazorg voor de nabestaanden. De verschillende veteranenorganisaties beseften dat het realiseren van deze en vele andere verlangens onderlinge samenwerking noodzakelijk maakte. Dit besef en de ontevredenheid over de in hun ogen nog altijd eenzijdige berichtgeving in de media vormden de directe aanleiding tot de oprichting van de Stichting Veteranen Platform. Op 21 september 1989 zag deze bundeling van veertien veteranenorganisaties met in totaal 50.000 leden het levenslicht. Het Veteranen Platform (VP) werd al snel de belangrijkste woordvoerder en pleitbezorger voor alle veteranen. Inmiddels biedt het VP onderdak aan ruim vijftig veteranenorganisaties met een achterban van tienduizenden veteranen.²¹

Met de rapportages van zijn adviseurs en het eisenpakket van het Veteranen Platform ging de nieuwe minister van Defensie, Relus ter Beek, aan de slag. Hij bracht in maart 1990 de allereerste beleidsnota inzake veteranenbeleid uit onder de titel *Zorg voor veteranen in samenhang*.²² Als doelstellingen van het veteranenbeleid werden het “bevorderen en betonen van respect” en “het beperken en zo dragelijk mogelijk maken van de immateriële gevolgen van dienstvervulling onder oorlogsomstandigheden” vermeld. In de veteranennota schreef de minister op korte termijn een aantal maatregelen te zullen uitvoeren. Ten eerste zou Ter Beek een Inspecteur der Veteranen aanstellen als aanspreekpunt voor de veteranen. Vervolgens kondigde hij aan *f* 500.000 ter beschikking te stellen voor het plaatsen van herdenkingszuilen bij het monument in Roermond, de Defensiefaciliteiten voor reünies te verruimen en een Draaginsigne Gewonden in te stellen. De Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en dienstslichtoffers (BNMO) zou bovendien subsidie krijgen om beleidsinformatie te verzamelen over de nazorg aan oud-militairen. Ten slotte initieerde de bewindsman de oprichting van de Stichting Dienstverlening Veteranen (SDV) als centraal aanspreekpunt voor wat betreft de zorgaspecten.

²⁰ Elands 2000; Van Iersel & Bijkerk 2007.

²¹ www.veteranenplatform.nl.

²² *Kamerstukken II 1989/90, 21490, 2 – Zorg voor veteranen in samenhang. Hoofdlijnen van het veteranenbeleid.*